

Ideell kulturallians yttrande över *Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra* (Ds 2024:16)

Ideell kulturallians är en samarbetsorganisation för den ideella sektorns riksorganisationer på kulturområdet. Våra medlemmar är ABF, Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd (ArbetSam), Ax – Kulturorganisationer i samverkan, Bilda, Bygdegårdarnas Riksförbund, Folkets Hus och Parker, Folkrörelsernas konstfrämjande, Ibn Rushd, Musikarrangörer i samverkan (MAIS), Medborgarskolan, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), Riksförbundet Sveriges konstföreningar, Riksteatern, Skådebanan Riks, Sensus studieförbund, SIOS – etniska organisationer i Sverige, Studieförbunden i samverkan, Studieförbundet, Studieförbundet Vuxenskolan, Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund, Sveriges Hembygdsförbund och Våra gårdar.

Ideell kulturallians stödjer förslaget att främja barns möjligheter till en meningsfull fritid, något som ligger i linje med den ideella kultursektorns arbete för och med barn och unga i hela landet.

Dock riskerar förslaget att motverka sitt syfte genom att exkludera större delen av den ideellt organiserade kultursektorns verksamheter. Vi delar som sagt målet att främja en meningsfull fritid för barn, men tror inte att fritidskortet är en tillräckligt effektiv metod för att uppnå det – åtminstone inte i sin nuvarande form. Om

fritidskortet ska genomföras, bör det omfatta den breda mångfalden av ideella kulturorganisationer som redan idag bidrar till gemenskap och utveckling för barn och unga över hela landet.

För att skapa verklig förändring behövs dessutom ytterligare ekonomiska satsningar som stärker civilsamhällets organisatoriska och fysiska infrastruktur.

Summering av våra synpunkter:

- Civilsamhällets kulturorganisationer bör vara med från start. Fritidskortet måste omfatta en bredd av fritidsaktiviteter, annars riskerar vi att många barn och unga lämnas utanför. Förslaget skapar en asymmetri mellan idrott och kultur och tappar civilsamhällets viktiga, kompletterande roll till kulturskolorna. Att utesluta en stor del av landets kulturorganisationer innebär en statlig styrning av barn och ungas fritidsaktiviteter.
- Förslaget saknar ett hela-landet-perspektiv och riskerar att missgynna barn i områden med svagare infrastruktur.
- Betalsystemet kommer att kräva stora administrativa resurser, pengar som istället hade kunnat gå direkt till verksamheterna.
- Fritidskortet passar bara vissa stora organisationer med viss typ av verksamhet och med administrativ kapacitet. För att fritidskortet ska kunna erbjuda ett brett utbud av aktiviteter, behöver också ekonomiska satsningar göras på att stärka resurssvaga organisationers grundförutsättningar.
- Fritidskortets effekter är otillräckligt utredda – det är oklart om satsningen verkligen kommer öka barns och ungas deltagande i fritidsaktiviteter.

Ideell kulturallians synpunkter nedan följer promemorians rubriker.

3.1 Det ska införas ett statligt stöd för barns fritidsaktiviteter

Skälen för förslaget

Fritidsaktiviteter bidrar positivt till barns och ungas hälsa

Ideell kulturallians välkomnar en statlig satsning på stöd till barns fritid, och vi delar promemorians ståndpunkt att fritidsaktiviteter bidrar positivt till barns och ungas hälsa. Här har kultur en oerhört viktig roll att spela. Kulturaktiviteter ger glädje, kraft, mod och gemenskap. Barn och unga får utveckla nya sätt att uttrycka sig och bearbeta tillvaron. Förutom att kulturutövandet i sig har ett egenvärde, kan föreningen vara just det stöd och den prova-på-plats som behövs för att ta andra viktiga steg i samhället. Föreningslivet är en trygg plattform där deltagare får möta andra likasinnade, stärkas i sin identitet och utveckla färdigheter. Dessutom är

ideella föreningar demokratiskt organiserade, vilket gör att barn och unga får lära sig att verka i och genom demokratiska strukturer.

För att fritidskortet ska öppna dörrar för fritidsaktiviteter som bidrar till en kreativ fritid som främjar barns och ungas hälsa, är det viktigt att satsningen även omfattar civilsamhällets breda utbud av kulturverksamheter.

Ett statligt stöd bör införas för att främja barns deltagande i fritidsaktiviteter

Ideell kulturallians vet att avgifter för fritidsaktiviteter kan hindra barn och unga att delta i aktiviteterna – det är något som våra medlemsföreningar ständigt behöver förhålla sig till i sina verksamheter. Men problembilden är komplex. Om fritidskortet inte ska gynna vissa barn och unga medan andra ställs utanför, finns fler avgörande hinder för barns deltagande som behöver adresseras.

Fritidskortet är tänkt att öka hushållens förmåga att betala för vissa typer av aktiviteter för barn, men det stärker inte grundförutsättningarna för de organisationer som arrangerar eller utför fritidsaktiviteter. Här vill vi hänvisa till Myndigheten för kulturanalys rapport *Kulturanalys 2024 – En lägesrapport i förhållande till de kulturpolitiska målen. Rapport 2024:1* som visar att det finns skillnader i möjligheten att delta i kulturlivet som kan kopplas till socioekonomiska, demografiska och geografiska faktorer. I rapporten rekommenderas regeringen att prioritera långsiktiga satsningar på att stärka de ekonomiska förutsättningarna för aktörer i kommunerna och det civila samhället. Myndigheten för kulturanalys menar detta skulle stärka en nationell infrastruktur för kultur som gör det möjligt för alla att delta oavsett var man bor i landet.

Fritidskortet saknar ett hela-landet-perspektiv. Läget är redan idag ansträngt inom kulturområdet och föreningslivet – och det är olika kärvt beroende på var i landet man bor. De kommunala kulturskolorna erbjuder kulturpedagogisk verksamhet för barn och unga. Men många kulturskolor skär ner, räcker inte till och når inte fram till alla barn med sin verksamhet. Utbudet skiljer sig mellan olika kommuner och är ofta mer begränsat i glesbygd och små kommuner. Två av tre kulturskolor har – redan innan fritidskortets införande – kö till sina verksamheter. Kulturskolor saknar resurser för lokaler, instrument, material, utrustning och kulturpedagoger. Civilsamhällets kulturorganisationer – som enligt det aktuella förslaget inte omfattas av fritidskortet – kompletterar idag kulturskolorna med verksamhet på platser som annars saknar kulturaktiviteter. Man kan se hur den ideella kultursektorn kliver fram och tar ansvar där det offentliga inte når hela vägen. I kommuner som lagt ner den kommunala kulturskolan, drivs den av ideella föreningar. Dessutom erbjuder föreningarna mångsidiga och engagerande arbetssätt, och har ett brett innehåll som inte ryms i kulturskolornas utbud.

Ideell kulturallians menar att fritidskortet konstrueras så att det gynnar barn och unga på orter och i delar av landet som har ett stabilt utbud av kulturaktiviteter, men missgynnar de som bor på platser och i delar av landet med svagare infrastruktur för kultur på fritiden. Hushållen får ett kort att betala för fritidsaktiviteter med. Men om det inte finns ett utbud av aktiviteter för barn och unga över hela landet, hur ska kortet då gå att använda?

3.2 Fritidskortet ska lämnas för barn som är 8–16 år

Ideell kulturallians menar att barn och unga i alla åldrar behöver en meningsfull fritid. Men åldersspannet som förslaget om fritidskort riktar sig till tycks vara valt på måfå. Promemorian konstaterar att många barn börjar med fritidsaktiviteter redan från 6 års ålder, men kortet föreslås ändå gälla först från 8 års ålder. På samma sätt anförs att ungdomars deltagande i fritidsaktiviteter minskar från 16 års ålder. Ändå kommer fritidskortet inte kunna användas för aktiviteter upp i åldrarna, utan upphör det år barnet fyller 16.

Ideell kulturallians föreslår att fritidskortets åldersspann anpassas, så att det kan tjäna sitt syfte att stimulera barns och ungas fritid under de åldrar som behöver det. Promemorians egen utredning pekar på att kortet borde erbjudas från 6 år till åtminstone 18 års ålder, gärna längre.

3.4 Fritidskortet kan användas för betalning av vissa avgifter för ledarledda fritidsaktiviteter som tillhandahålls av en godkänd utförare

Skälen till förslaget

Fritidskort ska kunna användas för betalning av avgifter som möjliggör barns deltagande i fritidsaktiviteter

Ideell kulturallians tillstyrker att kortet kan användas för olika typer av avgifter, exempelvis deltagaravgift, avgifter för hjälpmedel, eller liknande. Vad som möjliggör barns deltagande kan skilja sig åt mellan olika aktiviteter med olika förutsättningar.

Ideell kulturallians tillstyrker att fritidskortet ska kunna användas för aktiviteter som genomförs fysiskt, online eller i hybridform.

Samtidigt vill vi lyfta våra tvivel på hela upplägget. Med fritidskortet blir aktiviteterna något som ska köpas av brukare och säljas av utförare, medan verksamheter i föreningslivet brukar växa och utvecklas organiskt utifrån lokala angelägenheter och behov. Ideella föreningar har ett demokratiskt arbetssätt, där deltagarna själva

har möjlighet att påverka och driva verksamheten. Fritidkortssystemet etablerar ett förhållningssätt mellan deltagare och organisation som skiljer sig från det involverande sätt som karaktäriserar föreningslivet.

Många civilsamhällesorganisationer som verkar för och med barn och unga är underfinansierade. De har inte möjlighet att bygga upp en administration och system för att ta betalt för verksamhet. Fritidskortet passar därför bara vissa stora organisationer med viss typ av verksamhet och med administrativ kapacitet. För att fritidskortet ska kunna erbjuda ett brett utbud av aktiviteter, behöver också ekonomiska satsningar göras på att stärka resurssvaga organisationers grundförutsättningar.

Ideella kulturorganisationer som idag verkar för utsatta målgrupper vet att hushållens ekonomi kan vara ett hinder för barn och unga att delta i fritidsaktiviteter, och erbjuder därför ofta avgiftsfria verksamheter. Men sådana verksamheter som hittills inte tagit ut avgift för deltagande kommer att hamna utanför fritidskortssatsningen. De som redan idag tar ut avgifter, kan däremot komma att höja sina avgifter. När nya verksamheter i framtiden etableras, kan de komma att avgiftsbeläggas för att kunna vara en del av fritidskortsutbudet. I dessa olika fall kommer den stora satsningen på fritidskortet inte att åstadkomma någon skillnad för barn och unga. Risken är också att fritidskortet främst kommer dem till godo som redan deltar i fritidsaktiviteter, medan andra fortsätter att stå utanför.

Frågan är om kortet med sitt betalsystem kommer att åstadkomma någon skillnad, om fler barn och unga kommer att delta i fritidsaktiviteter? Ideell kulturallians menar att detta är otillräckligt utrett.

Avgifterna ska avse fritidsaktiviteter som tillhandahålls med viss frekvens och som är ledarledda

De fritidsaktiviteter som ska kunna omfattas av fritidskortet ska erbjudas minst tio gånger under en period om sex månader.

Ideell kulturallians menar att detta begränsar fritidskortets användning till vissa typer av aktiviteter i långa serier. Kulturaktiviteter är mångskiftande och kan behöva utformas på en rad olika sätt, beroende på vilken typ av kulturverksamhet det handlar om. Kulturaktiviteter för barn och unga ska inte behöva anpassas efter ett sekventiellt upplägg för att kunna vara en del av fritidskortsutbudet.

En enkel åtgärd för att nå nya deltagare brukar hellre vara att erbjuda "drop-in" eller kortare serier av aktiviteter. För den som vill prova på en ny aktivitet, skulle kravet på långa serier göra det svårare, och det riskerar att leda till att fler står kvar utanför systemet. Deltagare väljer att avstå för att slippa binda upp sig för något som känns alltför omfattande – särskilt för den som kommer från en samhällsgrupp

som sällan engagerar sig i fritidsaktiviteter. Alla vet att för den som väl har fått prova på, är tröskeln mycket lägre för att fortsätta.

Fritidskortsreformen bärs fram av en vilja att sänka trösklar och ge fler barn och unga tillgång till meningsfulla fritidsaktiviteter, ett värde som motarbetas av regeln om att binda upp deltagaren för tio gånger. Ideell kulturallians föreslår därför att fritidskortet istället ska följa Kulturrådets och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF:s) rekommendation om tre gånger under en period om sex månader. Vi tycker även att kortet bör kunna användas för motsvarande, men mer tidsintensiva upplägg, exempelvis lägerliknande aktiviteter under lovveckor eller intensivkurser under ett par helger.

Fritidskort ska även kunna användas för betalning av avgifter för hyra av utrustning och hjälpmedel

Ideell kulturallians ställer sig bakom MUCF:s och Kulturrådets bedömning att även köp av utrustning bör omfattas av kortet, inte bara hyra av utrustning. Om fritidskortet ska möjliggöra för alla oavsett ekonomi att utveckla ett fritidsintresse, borde fritidskortet kunna användas till att undanröja hinder. Exempelvis är musikinstrument dyra, något som hindrar många från att spela musik. Instrument är också känsliga och finns sällan att hyra i tillräcklig utsträckning. Genom att äga ett eget instrument ökar chanserna att barn och ungas delaktighet i kulturlivet fortsätter även efter den ledarledda aktiviteten upphört.

4 Prövning av frågor om fritidskort

Förslaget om fritidskort innebär att ett helt nytt system byggs upp, och det kommer att bli dyrt. Bland annat måste varje brukare ansöka om kortet, och det ska prövas vem som har rätt till fritidskort och förutsättningar för att kunna använda det. Trots att delar av processen kommer att gå att automatisera, kommer mycket att behöva göras manuellt. Arbetet med att förbereda, införa, kommunicera och förvalta fritidskortet är helt enkelt oerhört komplicerat och kostsamt.

Fritidskortet framställs som en satsning på barn och ungas fritid, men kommer i själva verket att sluka stora summor varje år för överbyggnaden och byråkratin. För Ideell kulturallians är detta anmärkningsvärt. Våra medlemsorganisationer går in med ett stort ideellt engagemang i sina verksamheter för barn och unga, och vänder på varenda krona för att inget ska gå till spillo. Det kan uppfattas som provocerande att fritidskortssystemet förväntas förbruka stora medel för administration och byråkrati, som annars kunde gå direkt till att utveckla de verksamheter som erbjuder fritidsaktiviteter för barn och unga.

Ekonomiska satsningar direkt på barn- och ungdomsverksamheter skulle direkt ge stor effekt på barns och ungas fritid, men det är inte säkert att fritidskortet gör

någon skillnad. Vi menar att nyttan av fritidskortet borde utredas mer grundligt, innan beslut fattas om att bygga upp ett så pass kostsamt och administrativt tungt system.

5 Det ska finnas ett utförarregister för fritidskortet

5.1 Vissa utförare av fritidsaktiviteter för barn ska samlas i ett register

Ideell kulturallians förstår att utförare av fritidsaktiviteterna kommer att behöva godkännas, och tillstyrker därför förslaget att registrera godkända utförares namn, organisationsnummer, och bankgiro eller plusgironummer. Men registreringen bör inte omfatta fler uppgifter om förening, utan endast dessa grundläggande uppgifter.

5.2 Förutsättningar för registrering i utförarregistret

5.2.1 Vissa utförare bör omfattas av fritidskortet

Av effektivitets- och kontrollskäl ska kortet endast omfatta utförare som redan är granskade av myndigheter eller andra etablerade kontrollorgan. Enligt förslaget är det därför idrottsföreningar som får lokalt aktivitetsstöd, friluftsföreningar med statligt stöd och barn- och ungdomsföreningar som får statligt organisationsbidrag av MUCF som ingår. Inom kulturområdet är det kommunala kulturskolor och de kulturorganisationer som får stöd från MUCF som föreslås bli utförare, men inte civilsamhällesorganisationer som får stöd från Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet, Folkbildningsrådet eller Nämnden för hemslöjdsfrågor. Förslaget nämner visserligen att fler aktörer inom kulturområdet kan komma att ingå, men det preciseras inte när eller hur detta ska ske.

Här finns en asymmetri. Kultur har en oerhört viktig roll att spela för barn och unga, precis som idrott och friluftsliv. Ideell kulturallians ser allvarligt på att den modell som nu föreslås i princip är skraddarsydd för att passa vissa aktörer och intresseområden. För att fritidskortet ska bli en framgång, behöver det omfatta en bredd av fritidsaktiviteter som möter upp en mångfald av intressen, annars kommer det att bara nå vissa barn och unga medan andra står utanför.

Att utesluta merparten av civilsamhällets kulturorganisationer innebär också en statlig styrning av vilken typ av aktiviteter barn och unga ska engagera sig i, och en ökad styrning av civilsamhällets inriktning och arbetssätt. Vi vill här påminna om civilsamhällespolitikens princip om civilsamhällets oberoende, och vi menar att fritidskortet med det här upplägget ökar styrningen.

Ett enkelt sätt att åtgärda en del av den skevhet som letat sig in i förslaget är att låta de organisationer som får stöd från Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet,

Folkbildningsrådet och Nämnden för hemslöjdsfrågor att omfattas. Det är organisationer som granskas precis lika hårt som de andra aktörer som enligt promemorian ska ingå i kortet. Ideell kulturallians anser att även dessa civilsamhällesorganisationer inom kulturområdet ska vara med från start.

Men detta kommer fortfarande endast inkludera en del av det ideellt organiserade kulturlivet, och utesluta många organisationer som verkar för och med barn och unga – men som inte får statligt stöd. För att möta upp fritidskortets ambition att ge barn och unga en meningsfull fritid, är det angeläget att viktiga delar av civilsamhället inte låses ute. Därför bör det snarast utredas hur fler aktörer ska kunna ingå.

5.2.3 Krav på vissa friluftorganisationer och vissa barn- och ungdomsorganisationer

5.2.4 Det bör införas ett företrädarregister

Ideell kulturallians är principiellt emot statlig registrering av ideella föreningar. Vi ser de goda avsikterna med att registrera företrädare för ideella föreningar, men ser att en alltför långtgående registrering av ideella föreningar i förlängningen möjliggör för staten att inskränka civilsamhällets oberoende. Ideell kulturallians vänder sig därför emot bedömningen att det bör införas ett statligt företrädarregister.

5.3.3 Anmälnings-, underrättelse- och uppgiftsskyldighet för andra myndigheter och aktörer

Ideell kulturallians anser att studieförbunden och organisationer som får stöd av Nämnden för hemslöjdsfrågor och Riksantikvarieämbetet samt granskas av Folkbildningsrådet ska omfattas av fritidskortet. Därmed bör Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet, Folkbildningsrådet, Nämnden för hemslöjdsfrågor och andra organisationer som kontrollerar utförare, omfattas av samma underrättelseskyldighet som Riksidrottsförbundet, Svenskt friluftsliv och MUCF.

För Ideell kulturallians

Anna Livion Ingvarsson
Verksamhetschef